

ҚУШҚЎНМАС ЎСИМЛИГИНИНГ КИМЁВИЙ ТАРКИБИ, ХАЛҚ ТАБОБАТИ ВА ТИББИЁТДАГИ АҲАМИЯТИ ВА ФОЛИЙ КИСЛОТАСИНИНГ ФОЙДАЛИ ХУСУСИЯТЛАРИ.

***Хамдамова Мадинабону Дилмурод Қизи
Андижон Давлат Тиббиёт Институти
тиббий кимё кафедраси ассистенти***

Аннотация: Ушбу мақолада қушқўнмас ўсимлигининг Ўзбекистонда ўсувчи турлари, кимёвий таркиби, халқ табобатида ва замонавий фармацевтикада қўлланилиши ҳақида маълумотлар келтирилган. Қушқўнмас таркибидаги витаминлар, макро ва микроэлементлар, органик ва ноорганик табиатли бирикмаларни фойдали хусусиятлари ёритилган.

Аннотация: В данной статье приведены сведения о видах растения расторопши произрастающий на территории Узбекистана, их химический состав, использование в народной медицине и аспекты применение в фармацевтике. Перечислены полезные свойства расторопши содержащий витамины, макро- и микроэлементы, органические и неорганические соединения.

Annotation: This article provides information about the types of milk thistle plant growing on the territory of Uzbekistan, their chemical composition, use in folk medicine and aspects of application in pharmaceuticals. The useful properties of milk thistle containing vitamins, macro- and microelements, organic and inorganic compounds are listed.

Калим сўзлар: Қушқўнмас, аспарагус, халқ табобати, замонавий фармацевтика, витаминлар, фолий кислотаси, репродуктив саломатлик.

Ключевые слова: Расторопша, аспарагус, народная медицина, современные фармацевтические препараты, витамины, фолиевая кислота, репродуктивное здоровье.

Keywords: *Milk thistle, asparagus, traditional medicine, modern pharmaceuticals, vitamins, folic acid, reproductive health.*

Ўзбекистон ҳудудида табиий ҳолда ўсувчи юксак ўсимликларнинг сони 4500 турдан зиёдни ташкил қилади. Шулардан 2000 га яқин турлари дориворлик хусусиятларига эга. Хозирги пайтда Республикамизда 112 турдаги доривор ўсимликлар расмий тиббиётда фойдаланишга рухсат берилган бўлиб, уларнинг 80 % ни табиий ҳолда ўсувчи ўсимликлар ташкил қилади. [1]

Ўзбекистонда ўсувчи доривор ўсимликлар сони 2000 турдан зиёдни ташкил қилиб, улар ичида қушқўнмас ўсимлигини алоҳида аҳамиятини айтиш мумкин.

Қушқўнмас ўсимлиги *Asparagus* оиласига тегишли кўп йиллик ўсимлик. Гуллари оч-пушти, бир оз бинафша ранг ўсимлик, чўзиқ, сувли, зич куртаклар ҳосил қилади ва барглари яшил тусда бўлиб, кичик игна шаклида бўлади. Илдиз тизими қалин, узоқ илдизлардан иборат.

Тахминан 200 хил қушқўнмас тури бор. Улардан баъзилари ўтлар, баъзилари эса майда бутасимон дарахтлардир. Ўсимликнинг деярли барча турлари ҳайратланарли даражада озуқавий ёки шифобахш хусусиятларга эгадир. Марказий Осиё, Кавказ ва МДХ давлатларининг Европа қисмида хусусан жанубий ҳудудларида тарқалган. Қушқўнмас Ўзбекистоннинг тоғ этакларида, тоғ ёнбағирларида, йўл чеккаларида, бегона ўт сифатида боғларда ва экинзорларда ўсади. Қуйида, уларнинг турлари ва кимёвий таркиби ҳақида батафсилроқ маълумотлар келтирамиз. [2]

Аспарагус - энг кам калория озуқавий маҳсулотлардан биридир. Ушбу ўсимликнинг 100 граммидаги ўртача калория миқдори 21 ккал. Шу сабабдан ҳам диета сақловчи инсонлар учун озуқа рационининг ажралмас маҳсулоти деб қаралиши мумкин. Бундай кичик калорифик қийматга қарамасдан, қушқўнмас етарлича жисмоний куч ва қувватни бериши билан аҳамиятлидир.

Қушқўнмас кўплаб шифобахш хусусиятларга эга эканлиги, уни тобора оммалашган маҳсулотга айлантирмоқда. Булар юрак, буйрак, жигар, ичак ва

бошқа органларга фойдали таъсиридир. Масалан ушбу ўсимлик препаратлари диабет, эркаклардаги жинсий ва гормонологик касалликларни даволашда жуда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ҳомиладорлик даврида аёллар организмига ижобий таъсир кўрсатганлиги сабабли кенг қўламда тавсия этилувчи препаратлар қаторига киради.

Қуйидаги жадвалнинг биринчи қисмида қушқўнмас таркибида витаминлар, иккинчи қисмида ўсимликнинг элементар таркиби ва учинчи қисмида кимёвий таркибида сақловчи органик ва ноорганик таркиби асосида синфланиши келтирилган [3]:

1- жадвал.

Қушқўнмас таркибидаги витаминлар							
1	А	тиамин В1	рибовла вин В2	С	Е	бета- каротин	РР
2	82,8 мг	0,1 мг	0,1 мг	20,2 мг	1,9 мг	0,6 мг	1 мг
Қушқўнмас ўсимлигининг элементар таркиби							
3	Калий	Фосфор	Калций	Магний	Натрий	Темир	водород
4	195,8 мг	62,1 мг	21 мг	20,2 мг	2 мг	1 мг	0.5 мг
Қушқўнмас ўсимлигининг элементар таркиби							
5	Сув	Карбон гидратлар	Ди ва моносах аридлар	Оқсилла р	Диет толаси	Крахмал	Органик кислота ва ёғлар
6	93 мг	3 мг	2.2 мг	2 мг	1.5 мг	1 мг	0.2 мг

Халқ табобатида қушқўнмас аналгетик, яллиғланишга қарши ва диуретик сифатида ишлатилган. Композицияда қушқўнмасдан иборат дорилар қон босимини пасайтиришга, юрак тезлигини сусайтиришга, диурезни ошириб, периферик томирларни кенгайтиришга ёрдам беради. Бундай препаратлар қорин

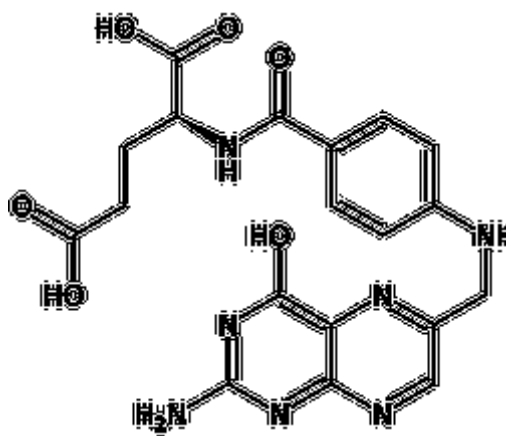
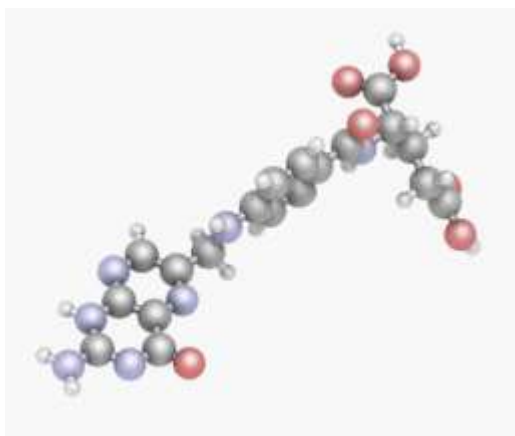
бўшлиғи ва пастки экстремиталарнинг шишиши билан боғлиқ юрак-қон томир касалликлари учун ишлатилади.

Аспарагус нефрит, пелонефрит, пелит ва генитоўринер тизимнинг бошқа касалликлари каби касалликлардан фойда олади. Тахикардия, диабет, артрит, ревматизм, шунингдек, қушқўнмас ризомлари инфузиялари ва ажралмаслиги билан ҳам даволанади. Қўшилган қушқўнмас ризомлари инфекцияси оғриётган оғриқлар учун ишлатилади. Қушқўнмасни лаксатоз сифатида ишлатиш одатий ҳолдир. У буйрак тошлари ва жигардаги ёғларни парчалаш воситаси, шунингдек терининг касалликлари, эгземани даволаш учун ишлатилади. [4]

Қушқўнмасдан фойдаланиш карбамид, фосфатлар ва хлоридларни танадан олиб ташлашга ёрдам беради. Олимлар эркаклар учун қушқўнмаснинг фойдалилигини текширишди. Ўсимликлар таркибида оксиллар, минераллар, углеводлар мавжуд. Айрим хоссалар сўя қушқўнмасига хосдир. Саратон, юрак-қон томир касалликлари, остеопорознинг олдини олиш учун фойдаланилади.

Қушқўнмас – аёллар организмига ижобий таъсир кўрсатадиган ва ҳомила скелет тизимининг шаклланишида ва уни мустаҳкамлашда, қон ҳосил қилиш жараёнида, бириктирувчи тўқималарнинг шаклланишига ижобий таъсир кўрсатувчи кўплаб микроэлементлар мавжуд.

Фолик кислотаси (эмперик формуласи $C_{19}H_{19}N_7O_6$) илк бор 1941 йилда исмалоғ ўсимлигининг янги баргларида ажратиб олинганлиги сабабли шу номни олган (лот. *folium* — «барг»). Қушқўнмас ўсимлиги ҳам айнан шу фолик кислотаси (В₉ витамини)га бой таркиби туфайли ҳам хомиладорлик даврида ва аёллар репродуктив саломатлигини тиклашда табиий ва зарарсиз восита сифатида қўлланилади. [5]

1-расм. N-4-2-амино-4-окси-6-птеридил-метил-аминобензоил-L-глутамин кислотасининг фазовий ва кимёвий структураси (Фолик кислотаси). [6]

Фолик кислота қуйидаги функцияларни бажаради: қон ҳосил бўлиши; ДНК синтези; ҳужайра бўлиниши ва ўсиши; ҳомила асаб тизимининг тўғри ёрлиғи; мия нуқсони ҳақида огоҳлантириш.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак юқорида санаб ўтилган шифобфахш хоссалари, зарали ва токсинли хоссаларининг ўта кам миқдорда намоён бўлишини инобатга олиб, қушқўнмас ўсимлигидан фармацевтикада ва халқ табобатида қўллаш ва шу билан бирга фойдали компонентларини ажратиб олишнинг самарали методларини ишлаб чиқишни тавсия этиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Б.Ё.Тўхтаев, Т.Х.Махкамов, А.Х.Тўлаганов “Доривор ўсимликлар плантатцияларини ташкил этиш ва хомашъёсини тайёрлаш бўйича ёриқнома” Тошкент 2015й. 137 б.
2. К.Т.Бердиев, М.Х.Ҳакимова, Г.Б.Махмудова “Ўрмон доривор ўсимликлари” «Сано-стандарт» нашриёти Тошкент 2016й.
3. Ў.П. Пратов, М.М. Набиев “Ўзбекистон юксак ўсимликларининг замонавий тизими” Ўқитувчи нашриёт матбаа ижодий уйи Тошкент 2007й.
4. М. Эгамбердиев “Ўсимликлар физиологияси”. НамДУ. 2017 й.

5. И. Адхамова Озуқаларнинг тўйимлилигини кимёвий таркибига қараб баҳолаш ЗиёНет. 2014 й.
6. <http://propionix.ru/folievaya-kislota-vitamin-v9>